

ZELÓTA

JEŽIŠ NAZARETSKÝ

A JEHO DOBA

REZA ASLAN

Autor medzinárodného bestselleru Niet boha okrem Boha

KNIŽNICA
SVETOVÝCH BESTSELLEROV

ZELÓTA

Ježiš Nazaretský a jeho doba

Reza Aslan

TATRAN

Z anglického originálu Reza Aslan: ZEALOT – The Life and Times of Jesus of Nazareth, ktorý vyšiel vo vydavateľstve Random House, an imprint The Random House Publishing Group, a division of Random House, Inc., New York 2013,
preložil Martin Kubuš.

Vyšlo vo Vydavateľstve TATRAN, Bratislava 2014 ako 5027. publikácia a 117. zväzok edície LUK – Knižnica svetových bestsellerov.

Vydanie I.

Prebal a väzbu podľa pôvodného návrhu spracoval AldoDesign, Bratislava.

Zodpovedná redaktorka Anna Šikulová

Jazyková redaktorka Eva Mládeková

Technický redaktor Jaroslav Zdražil

Sadzba RS servis, Bratislava

Vytlačila Těšínská tiskárna, a. s., Český Těšín.

www.slovtatran.sk

:: knihy pre **hodnotnejší** život

This translation published by arrangement with Random House, an imprint of The Random House Publishing Group, a division of Random House LLC.

Copyright © 2013 by Reza Aslan
Map and illustration copyright © 2013 by Laura Hartman Maestro
Translation © Martin Kubuš 2014
Slovak edition © Vydavateľstvo TATRAN 2014

ISBN 978-80-222-0710-2

Venujem manželke Jessice Jackleyovej

a celému jackleyovskému klanu.

Ich láska a vrúcne prijatie ma o Ježišovi naučili viac

než celé roky výskumu a štúdia.

„Nemyslite si, že som priniesol pokoj na zem.
Nie pokoj som priniesol, ale meč.“

Mt 10, 34

Obsah

<i>Autorská poznámka</i>	15
<i>Úvod</i>	21
<i>Chronológia</i>	31

I. ČASŤ

<i>Prológ – Nie je obeta ako obeta</i>	35
1. Zastrčený kút	41
2. Židovský kráľ	47
3. Aj ma poznáte, aj odkiaľ som, viete	54
4. Štvrtá filozofia	62
5. Kde je vaša flotila, čo brázdi rímske moria?	72
6. Rok jeden	82

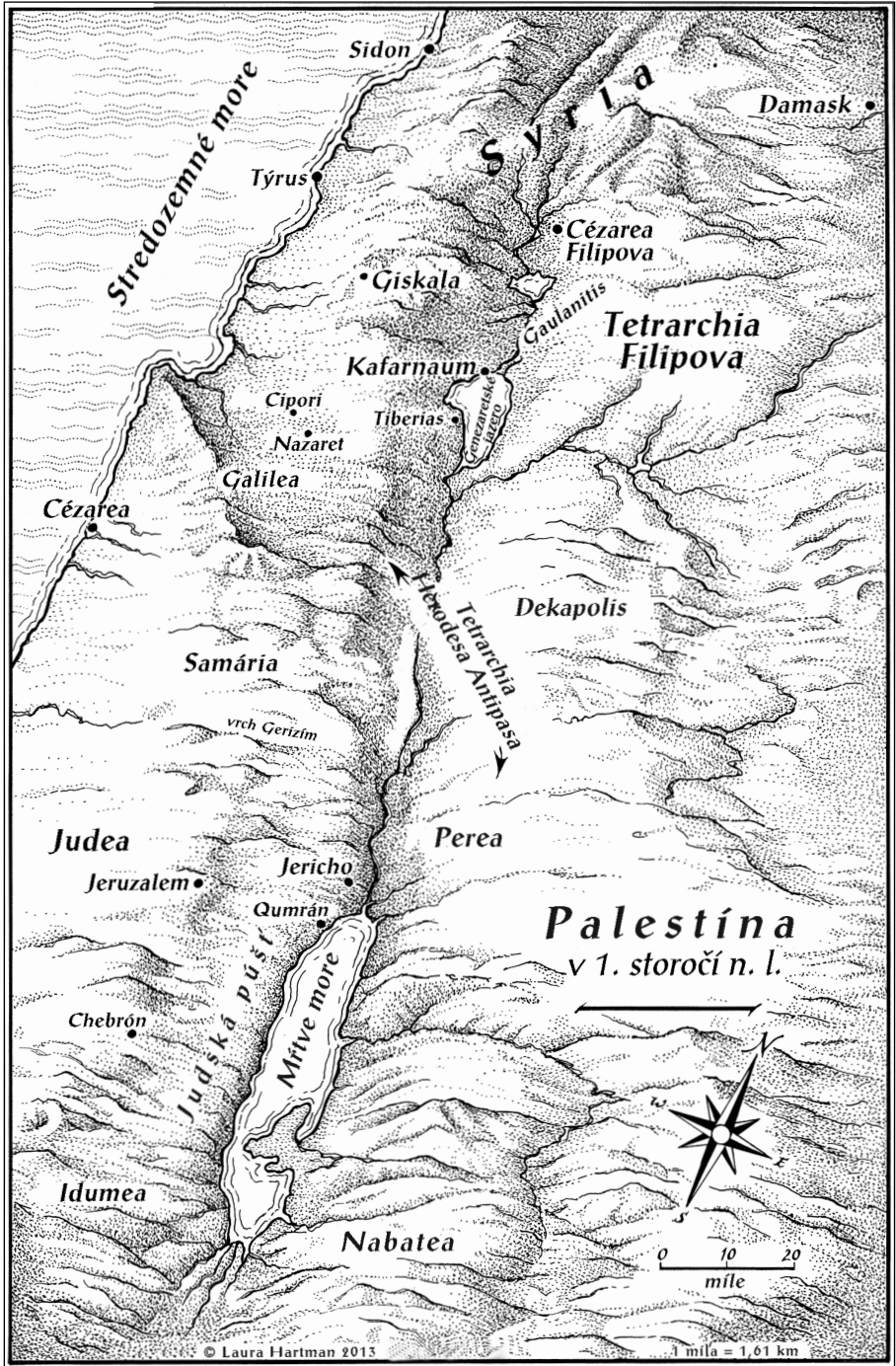
II. ČASŤ

<i>Prológ – Horlivosť za tvoj dom</i>	95
7. Hlas volajúceho na púšti	101
8. Poďte za mnou	110

9. Božím prstom	121
10. Príď tvoje kráľovstvo	131
11. A vy ma za koho pokladáte?	141
12. Nemáme kráľa, iba cisára!	157

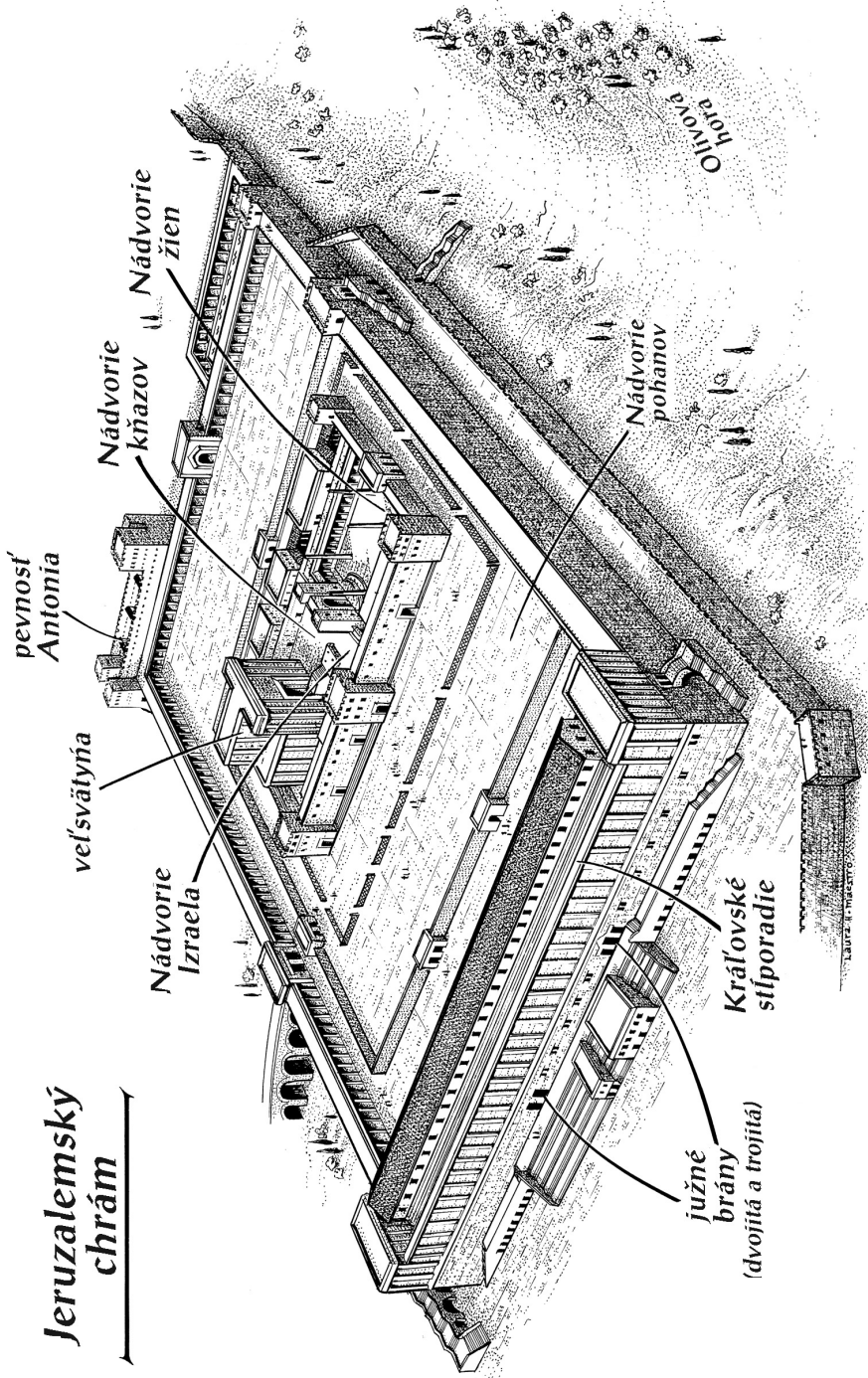
III. ČASŤ

<i>Prológ – Slovo sa telom stalo</i>	173
13. A keď Kristus nevstal	181
14. Nie som apoštol?	190
15. Spravodlivý	203
<i>Epilóg – Verím... v pravého Boha z Boha pravého</i>	217
<i>Podakovanie</i>	220
<i>Poznámky</i>	221
<i>Bibliografia</i>	291

Jeruzalemský chrám

Autorská poznámka

Keď som mal pätnásť rokov, objavil som Ježiša.

Letné prázdniny po druhom ročníku na strednej som strávil v evanjelickom mládežníckom tábore v severnej Kalifornii, v lesnatom kraji, pod nekonečne šírým modrým nebom, kde má mladý človek dostatok času a pokoja a kde sa mu zo všetkých strán prihovávajú vlúdny, ústretovým tónom, takže si nemôže pomôcť. Počuje hlas Boží. Na brehoch umelých jazier a pod korunami majestátnych borovíc sme s kamarátmi vyspevovali, hrali sme sa rôzne hry, jeden druhému sa zverovali s tajomstvami a plnými dúškami sme si vychutnávali slobodu a utíšenie od zhonu, ktorý sme zažívali doma a v škole. Po večeroch sme sa schádzali v spoločenskej miestnosti osvetlenej kozubom. Práve tu, v samom jadre tábora, som si vypočul pozoruhodný príbeh, ktorý mi navždy zmenil život.

Dozvedel som sa, že pred dvetisíc rokmi kdesi v starovekej krajine známej ako Galilea prišiel na svet Boh neba i zeme, a to v podobe bezbranného dieťaťa. Vyrástol z neho muž, na ktorom nebolo viny. Z muža sa stal Kristus, Spasiteľ ľudstva. Prostredníctvom slov a zázrakov sa staval na odpor Židom, ktorí sa považovali za Bohom vyvolený národ, a oni ho za to dali pribiť na kríž. Kristus sa krutej smrti mohol vyhnúť, no on sa slobodne rozhodol umrieť. Podstatou celého príbehu bola práve smrť na kríži, pretože táto obeta z nás sňala ľarchu hriechu. To však nie je všetko. Príbeh sa ešte neskončil, pretože ten muž o tri dni vo svojom božskom majestáte vstal z mŕtvych, a tak každý, kto v neho

verí a prijme ho do svojho srdca, nikdy nezomrie a bude žiť navždy.

Vyrastal som v rodinnom prostredí, ktoré bolo zmesou vlažných moslimov a presvedčených ateistov, a nič ohromujúcejšie, ako bolo spomínané rozprávanie v tábore, som v živote nepočul. K Bohu ma dovtedy nič iné natoľko intenzívne a osobné neťahalo. V rodnom Iráne som bol moslimom asi tak, ako som bol Peržanom. Moje náboženské presvedčenie a etnická príslušnosť šli ruka v ruke. Viera bola pre mňa niečo všadeprítomné a bežné, čosi samozrejmé, a zanedbateľné, podobne ako v prípade mnohých iných ľudí, ktorí sa narodili v prostredí založenom na určitej náboženskej tradícii. Naša rodina musela pre iránsku revolúciu opustiť vlasť a od toho dňa bolo u nás doma náboženstvo všeobecne, a zvlášť islam, úplné tabu. Slovom „islam“ sme skratkovite označovali všetko, čoho sme sa museli vzdať v prospech mullov, ktorí vtedy v Iráne vládli. Mama sa stále modlievala, keď nebola na očiach, a niekde v šatníku či v zásuvke sa nám aj vtedy povaloval výtlačok Koránu, možno aj dva, no okrem toho neostalo v našich životoch po Bohu ani známky.

Mne to celkom vyhovovalo. Americká spoločnosť v osemdesiatych rokoch koniec koncov vnímala moslimov ako ľudí z inej planéty. Moja viera bola ako jazva, do očí bijúci symbol inakosti, ktorý treba držať v tajnosti.

Pokiaľ ide o Ježiša, Amerika ním priam žila. Stal sa ústrednou postavou drámy celého národa. Po prijatí Ježiša do svojho srdca som sa cítil ako pravý Američan a nič lepšie som pre to urobiť ani nemohol. Tým však nechcem povedať, že som konvertoval z vypočítavosti. Práve naopak, za novonájdenu vieru som horlil telom i dušou. Zoznámil som sa s Ježišom, ktorý mi nebol, ako sa vraví, len „Pánom a Spasiteľom“, ale najmä najlepším priateľom, niekým, s kým môžem nadviazať hlboký osobný vzťah. Ako tínedžer som sa snažil pochopiť nepreniknuteľné záhady sveta, s ktorým som sa len prednedávnom začal hlbšie oboznamovať, a takéto pozvanie som skrátka nemohol odmietnuť.

Hneď po návrate z tábora som začal šíriť dobrú zvesť o Ježišovi Kristovi medzi priateľmi i v kruhu rodiny, medzi susedmi i spolužiakmi, medzi ľuďmi, s ktorými som sa práve zoznámil, a aj medzi okoloidúcimi na ulici. Rozprával som o nej ľuďom, ktorí si ju radi vypočuli, i ľuďom, ktorí mi vzápätí škaredo odvrkli. Počas boja o zá-

ochranu duší celého sveta sa mi však prihodilo čosi, čo som vôbec nečakal. Vyzbrojoval som sa štúdiom Biblie, aby som dokázal odolávať pochybnostiam neveriacich, no čím viac som čítal, tým väčšiu priepasť som vnímal medzi Ježišom z evanjelií a Ježišom ako historickou osobnosťou – inak povedané, priepasť medzi Ježišom Kristom a Ježišom Nazaretským. Na vysokej škole som začal študovať dejiny náboženstiev a počiatočné rozpaky čoskoro prerástli v oprávnené pochybnosti.

Základným kameňom evanjelickej viery, súdiac z toho, čo ma učili, je bezvýhradné presvedčenie, že každé slovo, ktoré v Biblii nájdeme, je inšpirované Bohom, pravdivé a do bodky neomylné. Keď som si uvedomil, že toto presvedčenie je očividne a nepochybne nesprávne, že Biblia je presýtená do oči bijúcimi omylmi a zjavnými protirečeniami – čo sa od dokumentu, na ktorom v priebehu tisícročí pracovali stovky rúk rozličných autorov, dá aj očakávať –, zavládol vo mne zmätok, podkopalo mi to duchovný základ, akoby mi niekto preťal korene. Reagoval som tak ako mnoho iných ľudí v podobnej situácii – v hneve som vieru na celej čiare zavrhol, akoby šlo o draho zaplatenú návnadu, ktorú som zhltol aj s navijakom. Nato som sa začal opätovne zamýšľať nad vierou a kultúrou svojich predkov a ako dospelý človek som k nim mal zrazu oveľa bližšie než v časoch detstva. Môj vzťah k nim bol oveľa dôvernejší, ako keď človek po dlhých rokoch odlúčenia opäť nadviaže staré priateľstvo.

Celý čas som študoval religionistiku a zahĺbil som sa do Biblie, tentoraz nie ako nadovšetko oddaný veriaci, ale ako vedec hladný po vedomostiach. Nezväzovalo ma viac presvedčenie, že všetky príbehy, na ktoré v texte narazím, sa stali do slova a do písmena tak, ako sú zapísané, a tak som v texte odhalil pravdu, ktorá dávala oveľa väčší zmysel, pravdu, ktorá bola zámerne odtrhnutá od histórie a od všetkého, čo s ňou nevyhnutne súviselo. Iróniou je, že čím viac som sa dozvedel o živote Ježiša ako historickej osobnosti, o pohnutých časoch, v ktorých žil, a o krutosti rímskej nadvlády, ktorej sa staval na odpor, tým viac ma táto osobnosť fascinovala. Popravde, Ježiš, židovský roľník a revolucionár, ktorý sa vzoprel nadvláde najsilnejšej imperiálnej veľmoci v dejinách a ktorý svoj boj prehral, sa pre mňa stal oveľa skutočnejší než nadpozemská bytosť a samotár, akého som spoznal v cirkevnom spoločenstve.

Dnes môžem s pokojným svedomím povedať, že v priebehu dvoch

desaťročí striktné vedeckého štúdia pôvodu kresťanstva sa zo mňa stal oveľa oddanejší učeník Ježiša Nazaretského než učeník Ježiša Krista, ktorým som kedysi býval. Dúfam, že táto kniha bude šíriť dobrú novinu o historickom Ježišovi s rovnakou vervou, s akou som svojho času šíril dobrú zvesť o Kristovi.

Skôr než sa pustíme do výskumu, musíme si ujasniť niekoľko okolností. Proti každému široko zdokladovanému, vedecky podloženému a všeobecne uznávanému vedeckému tvrdeniu o Ježišovi ako historickej osobnosti existuje rovnako obsiahlo zdokladovaný, vedecky podložený a rovnako uznávaný protiargument. S cieľom ušetriť čitateľa niekoľko storočí ťahajúcej sa rozpravy o živote a účinkovaní Ježiša Nazaretského som svoje rozprávanie vystaval na argumentoch, ktoré sú podľa môjho názoru historicky najpresnejšie a najrozumnejšie. Vychádzam pritom z dvoch desaťročí vlastného vedeckého výskumu Nového zákona a ranokresťanských dejín. Pre dobro čitateľov, ktorých spomínaná rozprava zaujíma, som vo výskume prísne dbal na detaily a všade, kde to bolo možné, som k vlastnej interpretácii pridal aj argumenty, ktoré sú v rozpore s mojimi tvrdeniami. Čitateľ ich nájde v rozsiahlom poznámkovom aparáte v závere knihy.

Všetky grécke preklady pasáží z Nového zákona pochádzajú z môjho pera (sčasti mi pomáhali moji priatelia Liddell a Scott). V zriedkavých prípadoch, keď novozákonný text neprekladám ja, vychádzam z oficiálneho prekladu, z vydania *New Revised Standard Version of the Bible*. Všetky pasáže napísané v hebrejčine a aramejčine preložil Dr. Ian C. Werrett, docent religionistiky na Univerzite sv. Martina.¹

V celom texte označujem tzv. prameň logií – prameň unikátny a charakteristický evanjeliám podľa Matúša a Lukáša – (Mt | Lk), pričom poradie zdrojov označuje evanjelium, z ktorého čerpám takmer doslovne. Čitateľovi neujde, že pri náčrte Ježišovho životného príbehu sa primárne spolieham na Evanjelium podľa Marka a spomínaný prameň logií (známy aj ako prameň Q, zoznam Ježišových výrokov), pretože uvedené pramene sú najstaršie a teda aj najspoľahlivejšie dostupné zdroje o živote tohto Nazaretčana. Rozhodol som sa, že v procese skúmania nebudem hlbšie načierať do tzv. gnos-

---

¹ V celej knihe citujeme zo slovenského katolíckeho prekladu (no neraz sa odvolávame aj na iné slovenské preklady) – pozn. prekl.

tických evanjelií. Aj keď by nám tieto texty mohli v značnej miere pomôcť zmapovať široké spektrum názorov najstaršej kresťanskej komunity na to, kto Ježiš bol a čo hlásal, do problematiky, týkajúcej sa Ježiša ako historickej osobnosti, veľa svetla nevnášajú.

A hoci vo svete vládne takmer jednohlasné presvedčenie, azda s výnimkou Evanjelia podľa Lukáša a Skutkov apoštolov, že evanjeliá nenapísali ľudia, podľa ktorých sa tieto texty nazývajú, z praktických dôvodov a pre lepšiu zrozumiteľnosť sa budem odvolávať na autorov jednotlivých evanjelií prostredníctvom zaužívaných mien tak, ako ich poznáme.

Pripomeniem ešte, že v celom texte používam vedecké označenie letopočtov – „n. l.“ (nášho letopočtu), namiesto „po Kr.“ a „pred n. l.“ (namiesto skratky „pred Kr.“). Vedecké stanovisko zastávam aj pri odvolávaní sa na Starý zákon – používam termín „hebrejská Biblia“.

Úvod

O človeku menom Ježiš Nazaretský toho veľa nevieme, no je priam zázrak, že vieme aspoň to. Predstava kazateľa, ktorý putuje z dediny do dediny, na plné hrdlo šíri správy o konci sveta a za pätami má skupinu otrhaných nasledovníkov, bola v Ježišových časoch čosi úplne bežné – pravdupovediac, bolo to čosi notoricky známe, a to až tak, že v radoch rímskej elity sa tento jav stretával s výsmechom. Podobných ľudí v jednej pasáži svojho diela zosmiešňoval aj grécky filozof Celsus – zobrazuje židovského svätca na potulkách galilejskou pustatinou, ako sa rozkrikuje: „Som Boh, alebo služobník Boží, alebo služobník Božieho ducha. V každom prípade prichádzam preto, lebo svet sa už zvíja v predsmrtných kŕčoch. Už čoskoro ma uvidíte prichádzať s nebeskou mocou.“

Prvé storočie n. l. sa v radoch židovského obyvateľstva na území Palestíny nieslo v znamení očakávania apokalypsy. Názvom Palestína Rimania neoficiálne označovali rozsiahle územie zahrňujúce dnešný Izrael a Palestínu, ako aj prevažnú časť Jordánska, Sýrie a Libanonu (toto územie sa oficiálne nazývalo Palestína až po roku 135 n. l.). Cez Svätú zem vtedy putovalo veľmi veľa rôznych prorokov, kazateľov a mesiášov, ktorí hlásali, že Boží súd sa neodkladne blíži. Ide o tzv. falošných mesiášov a mnohých z nich dodnes poznáme aj po mene. Niekoľkí sa dokonca spomínajú aj v Novom zákone. Zo Skutkov apoštolov sa dozvedáme, že prorok Teudas mal štyristo učeníkov, no keď ho Rimania uväznili, prišiel o hlavu. Ďalšou osobnosťou je záhadný charizmatik známy ako Egyptan. V púšti zhromaždil armádu

nasledovníkov a Rimania ich takmer do jedného vyhubili. V roku 4 pred n. l., teda v roku, keď sa podľa väčšiny uznávaných historikov narodil Ježiš Nazaretský, si chudobný pastier Atronges nasadil diaďém a korunoval sa za „židovského kráľa“. Rimania proti nemu i jeho nasledovníkom vyslali légiiu, a tá rebéliu krvavo potlačila. Ďalší ašpirant na mesiáša, známy len ako Samaritán, bol z vôle Pontského Piláta ukrižovaný, hoci nemal armádu a Rímu sa nijako na odpor nestaval. Svedčí to o tom, že vládnuca moc bola v časoch apokalyptickej horúčky mimoriadne citlivá na akékoľvek prejavy poburovania. Z historických prameňov poznáme istého Ezechiáša, veliteľa miestnej zločineckej bandy, ďalej Šimona z Perey, Júdu Galilejského, jeho vnuka Menachéma, Šimona Bar Gioru a Šimona Bar Kochbu. Všetci mali mesiášske ambície a rímska vrchnosť ich za to zniesla zo sveta. K nim môžeme priradiť zoznam členov sekty esejcov – niektorí žili v ústraní náhornej planiny Qumrán na severozápadnom brehu Mŕtveho mora –, židovské revolučné hnutie zelótov v 1. storočí n. l., ktorí sa pričínili o krvavú vojnu s Rímom, a obávanú skupinu lupičov a zabijakov, ktorých Rimania nazvali sikariami (mužmi s dýkami). Z uvedeného vyplýva, že Palestína v 1. storočí n. l. bola mesiášskou energiou doslova nabitá.

Ježiša Nazaretského nemožno jednoznačne zaradiť ani do jednej z historicky známych nábožensko-politických hnutí jeho čias. Bol to človek závažných protirečení, ktorý na jednej strane kázal o rasovej segregácii („Ja som poslaný iba k ovciam strateným z domu Izraela“, Mt 15, 24), a vzápätí hlásal benevolentný univerzalizmus („Chodte teda, učte všetky národy...“, Mt 28, 19). Raz kázal o bezvýhradnom mieri („Blahoslavení tí, čo šíria pokoj, lebo ich budú volať Božími synmi“, Mt 5, 9), inokedy podnecoval k násiliiu a ku konfliktom („Ale teraz, kto má mešec, nech si ho vezme, takisto aj kapsu, a kto nemá, nech predá šaty a kúpi si meč“, Lk 22, 36).

Obsiahnuť historického Ježiša v plnej miere je veľký problém preto, že s výnimkou Nového zákona o tomto mužovi, ktorý natrvalo zmenil beh dejín, nenájdeme takmer ani zmienky. Najstaršiu a najspoľahlivejšiu nebiblickú zmienku o Ježišovi nachádzame v diele židovského historika Jozefa Flávia (†100 n. l.). V jednej marginálnej pasáži *Židovských starožitností* Flávius spomína krutého židovského veľkňaza Annáša, ktorý po smrti rímskeho prokurátora Festa nespravodlivo odsúdil istého „Jakuba, brata Ježišovho zvaného

Kristus“ na smrť ukameňovaním za to, že porušil zákon. Pasáž pokračuje opisom toho, čo sa Annášovi stalo, keď do Jeruzalema napokon dorazil nový prokurátor Albinus.

Hoci je táto zmienka len kusá a pohľadavá (slovné spojenie „zvaného Kristus“, teda mesiáš, má očividne vzbudiť výsmech), pre tých, ktorí pátrajú po prameňoch o historickom Ježišovi, má nesmierny význam. V spoločnosti, ktorá nepoznala priezviská, si veľmi bežné meno ako Jakub vyžadovalo bližšie označenie – miesto narodenia alebo patronymum –, vďaka ktorému by sme dotčnú osobu odlíšili od ostatných mužov menom Jakub, ktorí putovali Palestínou (z rovnakého dôvodu vzniklo aj spojenie Ježiš *Nazaretský*). V prípade spomínaného Jakuba hovoríme o označení vychádzajúcom zo súrodeckého vzťahu s niekým, koho Jozef Flávius vzhľadom na cieľového čitateľa považoval za všeobecne známeho. Citovaná pasáž nedokazuje len to, že Ježiš zvaný Kristus pravdepodobne existoval, ale aj to, že už v roku 94 n. l., keď Flávius napísal *Židovské starožitnosti*, bol všeobecne známy ako zakladateľ nového, životaschopného hnutia.

Práve spomínané hnutie, nie jeho zakladateľ, upútalo v 2. storočí pozornosť historikov ako Tacitus (†118) a Plínius Mladší (†113). Oba ja spomínajú Ježiša Nazaretského, no podrobnejšie sa o ňom nezmienujú – dozvedáme sa iba o jeho uväznení a poprave. Z historického hľadiska sú tieto informácie, ako neskôr uvidíme, naozaj dôležité, no o Ježišovom živote sa z nich veľa nedozvedáme, a preto sme nútení zložiť si vlastnú historickú mozaiku z toho, čo nachádzame v Novom zákone.

Prvé písomné svedectvo o Ježišovi Nazaretskom, ktoré máme k dispozícii, pochádza z listov apoštola Pavla, jedného z prvých Ježišových nasledovníkov, ktorý zomrel okolo roku 66 n. l. (Prvý Pavlov list, Prvý list Solúnčanom, možno datovať do obdobia medzi rokmi 48 až 50, čo je zhruba dvadsať rokov po Ježišovej smrti.) Problém pri Pavlových listoch spočíva v tom, že apoštol prejavuje mimoriadne nízky záujem o Ježiša ako historickú osobnosť. V listoch sa spomínajú len tri epizódy z Ježišovho života – posledná večera (1 Kor 11, 23 – 26), ukrižovanie (1 Kor 2, 2) a, čo je pre Pavla najdôležitejšie, zmŕtvychvstanie, bez ktorého, ako tvrdí, „je márne naše hlásanie a márna je aj vaša viera“ (1 Kor 15, 14). Pavlove listy budú považovať za výborné zdroje možno tí, ktorí sa zaujímajú o ranokresťanské dejiny, no pri pátraní po historickom Ježišovi nám nepostačia.